

УДК 657

Бляхарчук М.О., здобувач

Науковий керівник: Садовська І.Б., к.е.н., проф.

Луцький національний технічний університет

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ

У статті досліджено загальнонаукові принципи та принципи бухгалтерського обліку та доведено необхідність їх застосування при формуванні облікової політики на підприємствах.

Ключові слова: облікова політика, принципи облікової політики, принципи бухгалтерського обліку.

Blyakharchuk M.

PRINCIPLES OF FORMING OF REGISTRATION POLICY

In the article investigational general scientific principles and accounting principles and the necessity of their application is well-proven at forming of accounting policy on enterprises.

Key words: accounting policies, principles of accounting policies, accounting principles.

Бляхарчук М.О.

ПРИНЦИПЫ ФОРМИРОВАНИЯ УЧЕТНОЙ ПОЛИТИКИ

В статье исследованы общенаучные принципы и принципы бухгалтерского учета и доказана необходимость их применения при формировании учетной политики на предприятиях.

Ключевые слова: учетная политика, принципы учетной политики, принципы бухгалтерского учета.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковим та практичним завданням. Актуальним для будь якого суб'єкта господарювання є підвищення надійності та достовірності облікової інформації, що досягається завдяки вміло сформованій обліковій політиці. Універсальними засадами облікової політики є її принципи.

Аналіз останніх досліджень у яких започатковано вирішення проблеми. Вагомий внесок у дослідження принципів як облікової

політики зокрема, так і бухгалтерського обліку в цілому зробили вітчизняні вчені – Ф.Ф. Бутинець, Т.В. Барановська, М.П. Войнаренко, В.В. Гливенко, С.Ф. Голов, В.А. Дерій, П.С. Житний, В.М. Жук, А.Г. Завгородній, М.М. Коцупатрій, В.С. Лень, Н.М. Малюга, Г.В. Нашкерська, О.О. Олійник, Л.І. Пантелійчук, Л.М. Пилипенко, В.В. Сопко, В.М. Шамранська, В.Г. Швець та зарубіжні – Ю.А. Бабаєв, Ф. Вуд, В.Г. Гетьман, А.Девід, Р.Ентоні, В.В. Ковальов, Дж. Ріс, Я.В. Соколов.

Цілі статті. Метою дослідження є розкриття принципів, які повинні використовуватись при формуванні облікової політики суб'єктів господарювання.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Принцип (від лат. *principium* – основа, початок) – сталі, загальноприйняті, найпоширеніші правила господарських дій і властивості економічних процесів [1, с.264]. Я.В. Соколов розглядає принцип як основне, вихідне положення будь-якої теорії, вчення чи науки, базове положення (початок або основа), котре визначає всі твердження, що випливають з нього [2, с.18].

Особливістю принципів облікової політики є їх залежність від цілей та напрямків управління підприємством. Доцільно погодитись з думкою Я.В. Соколова, що принципи не є сталими, раз і назавжди даними, вони можуть змінюватись за складом, ступенем важливості [2, с.18].

При формуванні облікової політики слід користуватися як специфічними принципами бухгалтерського обліку, так і загальними організаційними принципами. На сьогодні облікова політика формується лише на основі принципів бухгалтерського обліку.

Перші спроби визначити принципи бухгалтерського обліку були ще на початку ХХ ст. В 1936 р. Американською бухгалтерською Асоціацією було опубліковане Тимчасове положення про принципи бухгалтерського обліку, у якому розглядалися питання визначення витрат, вартостей, оцінки прибутку, розподілу капіталу і його приросту. Не дивлячись на те, що Тимчасове положення піддали критиці, усе ж таки воно поклало початок процесу обговорення принципів обліку та їх подальшого вдосконалення [3, с.65].

В Україні принципи бухгалтерського обліку визначені законодавчо з 1999 р. Так, П(С)БО 1 визначає принцип бухгалтерського обліку як правило, яким слід керуватися при

вимірюванні, оцінці та реєстрації господарських операцій і при відображенні їх результатів у фінансовій звітності [4]. А в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» зазначено, що бухгалтерський облік та фінансова звітність ґрунтуються на десяти основних принципах [5].

Вітчизняні науковці А.Г. Завгородній, Л.М. Пилипенко, В.Т. Швець, погоджуючись з П(С)БО 1, визначають принципи бухгалтерського обліку як правила, якими слід керуватися, вимірюючи, оцінюючи та реєструючи господарські операції, а також показуючи їх результати у фінансовій звітності [6, с.20; 7, с. 45].

В.М. Шамранська, В.С. Лень, В.В. Гливенко дають своє визначення принципам бухгалтерського обліку – це базові концепції, які кладуть в основу відображення в обліку та звітності господарської діяльності підприємства, його активів, доходів, витрат, фінансових результатів [8, с.21; 9, с.20].

Цікаве бачення принципів бухгалтерського обліку Г.В. Нашкерської – це теоретичні основи бухгалтерського обліку, які дозволяють уникнути відмінностей в оцінках, визнанні та вимірюванні активів, зобов'язань чи капіталу підприємства, його доходів та витрат, обумовлених суб'єктивними факторами: наявністю існуючої практики, різноманітним у поглядах бухгалтерів [10, с.33].

І нарешті Ф.Ф. Бутинець на пряму підводить принципи бухгалтерського обліку до облікової політики. За його трактуванням принципи бухгалтерського обліку – це базові положення облікової політики підприємства, те на основі чого будується облікова політика [11, с.52].

Російські науковці дещо інакше визначають принципи бухгалтерського обліку, зокрема Ю.А. Бабаєв як основу, вихідні, базові положення бухгалтерського обліку як науки, які зумовлюють всі наступні твердження, що випливають з них [12, с. 11], а В.Г. Гетьман як універсальні положення, які застосовують для вирішення практичних завдань, вони мають загальний характер і є основою побудови концепції бухгалтерського обліку» [13, с. 9].

Західні науковці Р. Ентоні і Дж. Ріс вказують, що принципи бухгалтерського обліку використовується для виділення загального закону або правила, прийнятого або оголошеного керівництву; узгоджена позиція або основа поведінки або практики. Принципи бухгалтерського обліку розробляються людьми, і на відміну від законів фізики, хімії і інших суттєвих наук вони не є “вічними

істинами” [14, с. 19]. Ф. Вуд говорить, що правила, записи даних, що встановлюють послідовність господарських операцій ... відомі як принципи [15, с. 136].

Незважаючи на різнобічне бачення науковців визначення принципів бухгалтерського обліку, доцільно зробити висновок, що саме на основі цих принципів формуються методи та процедури обліку. Розглянемо принципи бухгалтерського обліку, передбачені законодавством:

- принцип обачності вбачає, що методи оцінки, які застосовуються в бухгалтерському обліку мають запобігати заниженню зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства [5];

Тобто, це дотримання певного ступеня обережності у відображенні доходів та витрат. Виходячи з цього, витрати відображаються у момент отримання інформації про можливість їх виникнення, а доходи – у момент абсолютної впевненості, що їх зароблено чи отримано. Завдяки дотриманню принципу обачності не створюються приховані резерви, що реалізується через створення резервів знецінення активів за рахунок збільшення інших витрат та створення резервів за сумнівною дебіторською заборгованістю. Хоча варто зазначити, що є ризик створення надмірних або прихованих резервів, тому що потрібно формувати резерви не лише за збитками, що вже виявлені, а й за збитками, які лише очікуються, але вже відображені в балансі.

- принцип повного висвітлення передбачає, що фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі [5];

За умови дотримання цього принципу користувачі облікової інформації можуть бути впевнені у достовірності та повноті даних, що їм представлені.

- принцип автономності дозволяє розглядати кожне підприємство як юридичну особу, відокремлену від її власників у зв'язку з чим особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства [5];

Цей принцип сприяє чіткому розмежуванню інформації щодо активів і зобов'язань самого підприємства, та активів і зобов'язань його власників. Застосування цього принципу не залежить від форми власності, навіть якщо власник несе повну матеріальну

відповідальність за всіма зобов'язаннями підприємства.

- принцип послідовності – це постійне (із року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності [5];

Будь-які зміни в обліковій політиці є небажаними, оскільки виникає ризик втрати порівнянності фінансових результатів діяльності підприємства за звітними періодами. Проте, за певних обставин періодично виникає потреба у зміні облікової політики, і це можливо лише за умови впевненості, що у фінансовій звітності буде відображена достовірна інформація про фінансові стан підприємства.

- принцип безперервності передбачає, що оцінка активів та зобов'язань підприємства здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати далі [5];

Тобто вся діяльність підприємства орієнтована на подальшу тривалу роботу та розвиток, відсутні наміри щодо ліквідації чи скорочення обсягів виробництва товарів або надання послуг, існує впевненість, що всі зобов'язання будуть погашатися у повному обсязі.

- принцип нарахування та відповідності доходів і витрат – для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно порівняти доходи звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів [5];

Принцип нарахування та відповідності доходів і витрат вважається основоположним у бухгалтерському обліку, він широко використовується в міжнародній практиці та його застосування пов'язують із формуванням і відображенням фінансових результатів підприємства. За цим принципом доходи відображаються в обліку в момент їх отримання, а витрати на основі відповідності цим доходам. Якщо визначити відповідність витрат конкретним доходам неможливо, то їх відображають в тому звітному періоді коли вони виникли, що на практиці найчастіше і відбувається. Важливо визначити момент часу з якого визначати витрати здійсненими, а доходи отриманими, оскільки завдяки цьому фінансові результати діяльності будуть максимально достовірними. Момент виникнення доходу чи витрат визначається на основі документа, що засвідчує

господарську операцію. Принцип нарахування дозволяє щодо доходів відображати неотримані доходи в активі балансу та визнавати їх у звіті про фінансові результати як дохід, а щодо витрат – нараховані витрати відображати в пасиві балансу та одночасно відображати у звіті про фінансові результати витратами про отримані несплачені товари, роботи, послуги.

В цьому аспекті цікавою є думка проф. П.Я. Хомин, який вважає принципом лише принцип відповідності доходів і витрат, а нарахування при відображенні доходів вважає методом [16, с.262]. А проф. Я.В. Соколов, погоджуючись з цією думкою, окрім того метод нарахувань розглядає як причину одного із бухгалтерських парадоксів: підприємство може мати великий прибуток і при цьому бути банкрутом внаслідок неплатоспроможності [2, с.18].

- принцип превалювання сутності над формою говорить, що операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми [5];

Використання цього принципу вимагає високого професійного рівня бухгалтера, вміння відсіювати формальні дані від реальних підстав відображення господарських операцій в бухгалтерському обліку.

- принцип історичної (фактичної) собівартості передбачає, що пріоритетною є оцінка активів підприємства, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання [5];

Застосування принципу історичної (фактичної) собівартості характеризується простотою, надійністю та можливістю підтвердити дані документально, і що важливо, запобігає появу прогнозованих показників. Проте прогнозні дані є важливими для прийняття стратегічних рішень і як зазначають проф. Е. Хендріксен та М. Ван Бреда цінність активу для підприємства може змінюватись в часі, протягом тривалого проміжку часу вона може втрачати значення як міра вартості ресурсів підприємства, як оцінка потенціалу чи як поточна ринкова ціна активу [17, с. 310]. Отже, застосування принципу історичної (фактичної) собівартості не завжди є доцільним для всіх управлінських рішень. Окрім того, в бухгалтерській практиці трапляється випадки коли ринкова вартість нижча ніж історична, тому відображення активів в такому випадку відбувається за ринковою оцінкою. На думку проф. С.Ф. Голова на сьогодні в більшості випадків має місце змішане оцінювання, тобто комбінація історичної (фактичної) собівартості з теперішньою вартістю, відновлюваною

собівартістю, чистою вартістю реалізації тощо...в системі глобального обліку вибір оцінки має залежати від мети та потреб користувача, що визначається як принцип релевантності оцінки [18, с. 423]. Тому, слід обирати такий метод оцінки, який найповніше бути відповідати економічній сутності активу.

- принцип єдиного грошового вимірника – вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у його фінансовій звітності здійснюється в єдиній грошовій одиниці[5];

Згідно цього принципу в Україні ведення бухгалтерського обліку та подання фінансової звітності здійснюється в національній валюті – гривні. Проте в аналітичному обліку часто застосовуються натуральні та трудові показники; іноземні валюти, особливо підприємствами, що ведуть міжнародну діяльність.

- принцип періодичності дає можливість розподілу діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності [5].

Застосування принципу періодичності зумовлено необхідністю надання зацікавленим користувачам інформації щодо фінансового стану підприємства за певні періоди. Звітним періодом може бути місяць, квартал, рік. При використанні цього принципу важливим є доцільність відображення інформації щодо доходів та витрат саме у цьому звітному періоді. Тому принцип періодичності є невіддільним від методу нарахування, принципу відповідності доходів та витрат і інших принципів.

Важливо зазначити про необхідність розмежування таких понять як принципи, методи та процедури облікової політики. Це досить складно, адже в Законі України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» та в Положенні (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [5;4] спостерігається тенденція до підміни цих понять одне одним. Насправді практична реалізація принципів здійснюється за допомогою застосування методів як систематизованої сукупності певних прийомів і дій, та виконання процедур як способів та послідовностей дій.

І вже звідси впливає потреба застосування до облікової політики не лише принципів бухгалтерського обліку, а й такого загальнонаукового принципу як системність, оскільки принципи, методи та процедури облікової політики не є просто сукупністю, а саме системою.

Варто погодитись з думкою проф. Житного П.Є. щодо

необхідності застосування принципу комплексності, що зумовлена тим, що діяльність підприємства залежить від дії багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників. Тому функції облікової політики зводяться до потреби у вивченні й оцінці події не з окремих ізольованих причин, а за сукупним впливом на систему технічних, економічних, правових, соціальних, організаційних, екологічних, політичних та інших чинників[19, с. 26].

На обов'язковості дотримання принципу законності наполягають багато науковців, адже обрані підприємством методи та процедури не повинні суперечити чинному законодавству. [20, с. 9; 21, с. 312; 22, с. 3]. Тому необхідно постійно слідкувати за змінами в правовому середовищі, загальнодержавній стратегії; разом з тим потрібно досліджувати стан ринку, новітні технології виробництва тощо. Все це в сукупності можна назвати реалізацією принципів науковості та професійного судження.

Окрім того, професійне судження необхідне при реалізації принципу порівнянності, що передбачений у Концепції (Принципах) підготовки та складання фінансової звітності за міжнародними стандартами. [23] Принцип порівнянності доповнює принцип послідовності з огляду на необхідність відображення облікових даних за методологією незмінною не лише для конкретного підприємства, а й в цілому для всіх. Це не означає уніфікації, адже зміни в обліковій політиці необхідні для реалізації принципу ефективності.

Принцип ефективності одні науковці розглядають як спрямування обраних способів ведення обліку на підвищення інформативності керівництва в процесі ведення фінансово-господарської діяльності [20, с. 9]. Інші ж як дотримання умови, що витрати на впровадження або розроблення певного елемента облікової політики не повинні перевищувати ефекту від їх впровадження[24, с. 178]. Але суттю облікової політики є вибір з усіх можливих варіантів методів та процедур саме тих, які принесуть найбільший економічний ефект.

Також варто звернути увагу на такі принципи як принцип достовірності або актуальності та принцип гласності. Облікова політика повинна доводитись до відома внутрішніх та зовнішніх користувачів інформації для отримання ними уявлення про використані способи формування даних [23, с. 178]. І ця інформація повинна бути достовірною та актуальною. Окрім того, разом з дотриманням принципу гласності важливим є дотримання принципу

конфіденційності, стосовно інформації, що несе особливу облікову цінність і призначена для обмеженого кола користувачів.

Цікавою є думка проф. Житного П.Є. щодо принципів планомірності та динамізму, що виражається в тому, що облікова політика націлена на вирішення не тільки поточних, а й довгострокових стратегічних завдань розвитку підприємства. Водночас слід зазначити, що в умовах постійної зміни стану ринку жорстке планування на перспективу не завжди виправдовує себе. В цих випадках облікова політика повинна виконувати функції «швидкого реагування» на кон'юнктуру ринку [19, с. 26].

Висновки. Розглянуті принципи, як специфічні бухгалтерські, так і загальнонаукові слід покласти в основу розробки облікової політики. Системне застосування цих принципів дозволить вдосконалити систему обліку і фінансової звітності, підвищити ефективність системи управління обліковою інформацією відповідно до сучасних вимог економічного розвитку підприємств.

1. Бухгалтерський словник / [Ф. Ф. Бутинець, Н. Г. Виговська, С. В. Івахненко та ін.] ; за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця ; Житомир. держ. технол. ун-т. – Житомир : Рута, 2001. – 224 с. — ISBN 966-7570-852-1.
2. Соколов Я. В. Принципы бухгалтерского учета / Я. В. Соколов // Бухгалтерский учет. – 1996. – № 2. – С. 18—23.
3. Пасько, Т.О. Історія бухгалтерського обліку [Текст] : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / Пасько Т. О. – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2009. – 141 с.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» // Все про бухгалтерський облік. – 2003. — № 14 (802). – С. 2—4.
5. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV
6. Загородній А.Г., Партин Г.О., Пилипенко Л.М. Бухгалтерський облік: Основи теорії та практики: Підручник. – 2 – ге вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2009. – 422 с.
7. Швець В.Т. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник. – 3-те вид.перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 535 с.
8. Шарманська В.М., Шарманська С.О., Головка І.В. Судова бухгалтерія: навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 454 с.
9. Лень В.С., Гливенко В.В. Бухгалтерський облік в Україні: основи та практика т: 3 – те видання. Навч.пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008 – 608 с.
10. Нашкерська Г.В. Бухгалтерський облік: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 464 с.
11. Організація бухгалтерського обліку: підруч./ за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП «Рута», 2002. – 592 с.
12. Бабаев Ю.А. Теория бухгалтерского учета: учебн. – М.: ЮНИТИ, 2000. – 391 с.
13. Финансовый учет: учебн. / под ред. В.Г. Гетьмана. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.:

Финансы и статистика, 2004. – 784 с.

14. Вуд Ф. Бухгалтерский учет для предпринимателей: Пер. с англ./ Под ред. М.Н. Ермаковой. – 5-ое изд. – М.: Аскери, 2002. – 4.1-250 с.
15. Ентони Р., Рис Дж. Учет: ситуации и примеры: Пер. с англ. / Под ред. и с предис. А.М. Петрачкова. – М.: Финансы и статистика, 1993. – 560 с.
16. Хомин П.Я. Облікова політика в контексті методологічного обґрунтування сутності дефініцій // Університетські наукові записки. – 2007. – №3 (23), с. 259-263.
17. Хендриксен Е.С. Теория бухгалтерського учета: Пер. с англ. / Под ред. проф. Я.В. Соколова / Хендриксен Е.С., Ван Бреда М.Ф. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 576 с.
18. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку: Монографія. / С.Ф. Голов. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 522 с.
19. Житний П. Принципи формування облікової політики // Бухгалтерський облік і аудит, - 2005. -№ 4, - С. 25-28
20. Кіндрацька Л.М. Система бухгалтерського обліку в комерційних банках: методологія та практика: Автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.06.04 / Київський національний економічний університет. - К., 2002. - 32 с.
21. Петрук О.М. Гармонізація національних систем бухгалтерського обліку: Монографія. - Житомир: ЖДТУ, 2005. - 420с.
22. Сук П. Облікова політика підприємства // Бухгалтерія в сільському господарстві. - 2005. - №1 (130). - С. 2-4
23. Міжнародні стандарти фінансової звітності [Електронний ресурс] – Режим доступу:
http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=92408
24. Облікова політика: навчальний посібник / за ред. Г. М. Давидова. - К.: Знання, 2010. - 479 с.